

Formel Mimari Tasarım Eğitiminde Alternatif Olarak Katılımcı Yaklaşım

Şeyda Şen, Ayşenur Hilal Iavarone, Yasemin Erkan Yazıcı, Zeynep Ayşe Gökşin, Evrim Töre, Berkay Oskay, Ufuk Küçükyazıcı

Mimarlık, sosyal, ekonomik, teknolojik gelişmelere ve insan gereksinimlerine bağlı olarak sürekli gelişen ve değişen bir disiplindir. Mimarlık disiplininin bu dinamik yapısı, mimarlık eğitim programlarının ve süreçlerinin sürekli sorgulanması ve tartışılması sonucunu doğurmaktadır. Bu doğrultuda çağdaş mimarlık eğitimi, kartezyen tasarım düşüncesinden, deneyim odaklı tasarım düşüncesine doğru evrilen mimarlık düşüncesini takip etmektedir. Bu süreçte mimarlığın çok yönlü ve çok paydaşlı yapısına uygun olarak, farklı disiplinlerin katkılarıyla, kullanıcıya ve mekân deneyimine odaklanan tasarım anlayışları ön plana çıkmaktadır. Günümüzde mimarlık eğitimi bu güncel yaklaşımlar doğrultusunda yeniden değerlendirilmektedir.

Mimarlık eğitimi program bazında ele alındığında, öğrenciye tasarım becerisi kazandırmayı hedefleyen mimari tasarım stüdyo derslerinin ağırlığının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Mimari tasarım stüdyosu doğası gereği yenilikçi, girişimci, buluşsal ve deneysel, eşduyum/duygu paylaşımı ile sürdürülen, sorun çözümleme odaklı eylemlerin gerçekleştiği ortamlardır (Foque, 2009). Mimarlık eğitimindeki bu ağırlıklı rolüyle mimari tasarım stüdyoları, mimarlık öğrencilerinin her dönem farklı tasarım sorunlarıyla ve güncel tartışmalarla karşılaştıkları interaktif ortamlar olarak görülmektedir.

Mimari tasarım eğitim sürecinin nasıl olması gerektiği tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de tartışılmaktadır. Bu tartışmalar arasında öne çıkan bir yaklaşım olarak katılımcı tasarım yaklaşımı etrafında organize edilen stüdyo modelleri, dünyanın farklı mimarlık eğitim programlarında görülmektedir. Sözü edilen katılımcı tasarım yaklaşımlarının formel mimarlık eğitime katkılarını bir stüdyo deneyimi üzerinden tartışmaya açmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma bağlamında, İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Bölümü eğitim planına iki seçmeli alan dersi dahil edilerek katılımcı tasarım yaklaşımı uygulanmış, böylece katılımcı stüdyo, formel

mimarlık eğitimi içinde test edilmiştir. Bu makalede süreç üç ana bölüm yardımıyla aktarılmaktadır. İlk bölümde mimari tasarım stüdyolarının mimarlık eğitimindeki yeri tartışılmaktadır. İkinci bölümde, tasarım stüdyosuna alternatif bir yaklaşım arayışı olarak katılımcı tasarıma yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ise, formel mimarlık eğitiminde katılımcı tasarım uygulamalarını denemek amacıyla tasarlanan Tasarımda Yenilikçi ve Girişimci Yaklaşımlar Stüdyosu ele alınmıştır.

Mimari Tasarım Stüdyolarının Mimarlık Eğitimindeki Yeri

Mimari tasarım eğitiminde tasarım stüdyosu organizasyonu ilk olarak Fransa’da *Ecole des Beaux Arts*’da (1671-1968) ortaya çıkmıştır. Öğrenciler, okulun başlangıcından itibaren aldıkları tasarım stüdyosu derslerinde yürütücüler ile tasarım problemleri üzerinde çalışarak, tasarım yapmayı öğrenmiş ve tasarım süreci sonunda yarışmalara katılmıştır. Diploma alabilmek için yarışmalarda başarılı olmak şartı, yarışma kazanmayı, öğrenmenin üstünde tutan yapısı nedeniyle eleştirilmiş ve eğitimin omurgasını oluşturan tasarım stüdyolarına alternatif kurgular geliştirilmeye başlanmıştır. Böylece *Beaux-Arts* yaklaşımına ilk alternatif, 20. yüzyılın başında yeni bir eğitim sistemi olan *Bauhaus*’un (1919) kuruluşu ile ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımda eğitim programı, ortak çalışma ve yapma deneyimine odaklanılarak oluşturulmuştur. Her iki yaklaşım da ortaya çıktıkları dönem ve ortam bağlamında oluşturdukları eğitim sistemleri ile mimarlık eğitiminin iki önemli ekolu olarak tanımlanmaktadır. Bu ekoller sonrasında mimarlık eğitimi, değişen koşullar, yaşanan gelişmeler, artan bilgi altyapısına paralel olarak güncel eğilimler ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden biçimlenmiş ve farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Mimari tasarım eğitiminde, geleneksel yaklaşım olarak değerlendirilen *Beaux-Arts* ile *Bauhaus* eğitim sistemlerine karşılık, çağdaş toplumlarda çevresel ve toplumsal ihtiyaçları gözetken, öğrenci

merkezli öğrenme sürecini destekleyen yaklaşımlar ve eğitim modelleri geliştirilmiştir (Kararmaz ve Ciravoğlu, 2017).

Türkiye’deki mimari tasarım stüdyolarının, yürütücü öğretim üyeleri tarafından kurgulandığı, öğrencinin tasarım problemini bireysel çözmesi ve jüriye sunması beklenen bir kurguya sahip olduğu görülmektedir. Bu kurguda stüdyo ortamının dinamik yapısı, akran öğrenmesinin gerçekleşmesine izin vermektedir, ancak tasarım süreci, temelde öğrenci ve yürütücü arasındaki diyalogla ilerlemektedir. Öğrencinin tasarım stüdyosu süreci *Şekil 1*’de özetlenmiştir.

Mimari tasarım stüdyosunun mevcut haline yöneltile eleştiriler de bulunmaktadır. Tasarım stüdyolarında iletişim ve takım çalışması eksikliği, tasarımların kullanıcılarla birebir iletişim kurularak yapılmaması, teknik konuların, maliyet ve bütçenin hesaba katılmayışı, öğrencilerin süreçten çok sonuç ürüne ağırlık vermeye yönelmesi ve birebir uygulamanın stüdyoda yer almaması gibi eleştiriler ön plana çıkmaktadır (Salama, 1995; Şahin, 2013). Temelde bu eleştiriler, didaktik ve hiyerarşik bir öğretim ortamı üzerine kurulmuş geleneksel tasarım stüdyosunun izlerinin, günümüz şartlarında güncelliğini kaybettiği düşüncesine dayanmaktadır. Ayrıca mimarlık, gelişmelere ve sosyal dinamiklere de hakim olmayı gerektirmektedir. Bu nedenle, mimari tasarım stüdyolarında tartışılan tasarım probleminin, teknik ve sosyal konuları da içermesi beklenir. Ancak Cuff’ın (1991) ifade ettiği gibi, mimari tasarım stüdyolarında, güç ilişkileri ve finansman gibi konuların işlenmediği ve müzakere, uzlaşma gibi niteliklerin konu dışı bırakıldığı görülmektedir. Bahsedilen bu mevcut eksiklikler bağlamında mimari tasarım stüdyosunu değişen eğitim ve mimarlık pratiğine uygun hale getirmek için geliştirilen alternatif yaklaşımlar mevcuttur.

Tasarım Stüdyosunda Alternatif Yaklaşım

Arayışı: Katılımcı Tasarım Yaklaşımı

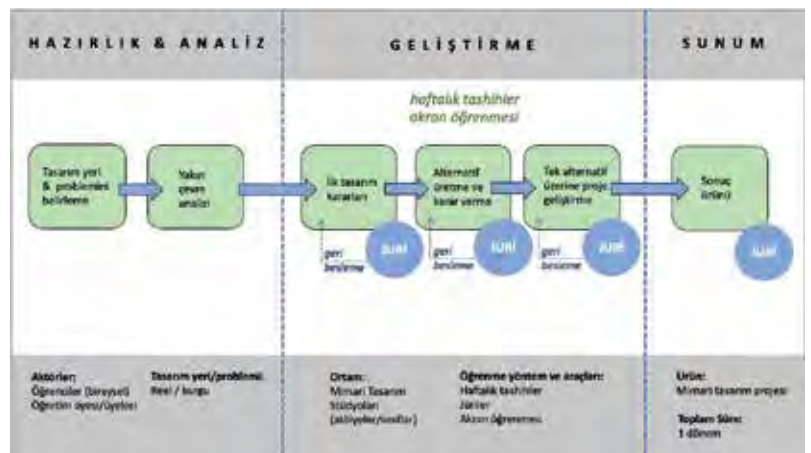
Mimari tasarım stüdyosunun yukarıda bahsedilen eksikliklerinin giderilmesi için dünyanın farklı mimarlık eğitimi ekollerinde, alternatif yaklaşımların denendiği görülmektedir. Yapararak öğrenme yaklaşımı, tasarla-yap stüdyoları, öğrenen merkezli stüdyo gibi yöntemler, bu bağlamda alternatif modeller olarak öne çıkmaktadır (Kararmaz ve Ciravoğlu, 2017; Şahin, 2013). Bunların yanı sıra, tasarım stüdyosu için

önerilen bir diğer alternatif “katılımcı tasarım” yaklaşımıdır. Tasarım stüdyolarının kolektif ve çoğulcu olmasını hedefleyen bu yaklaşım, tasarımcı kimliğin egosunu sorgulatan, tasarım düşüncesini içselleştiren, kullanıcı odaklı ve demokratik bir model ortaya koyar (Şahin, 2013).

Katılımcı tasarım, “insan ihtiyaçlarına daha iyi cevap vermenin sağlanması amacıyla araçların, ürünlerin, çevrenin, işletmelerin ve toplumsal kurumların ‘birlikte tasarım’ süreçlerine dahil edilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Robertson ve Simonsen, 2012). Tasarlanan ürünün kullanıcılarının sürece dahil edilmesi ve karar mekanizmasında rol almasıyla farklılaşan katılımcı tasarım uygulaması, süreci “şeffaf ve demokratik” (Süner ve Kaygan, 2014) bir hale getirerek tasarımcıların ve üreticilerin hiyerarşisini sonlandırır. Böylece kullanıcı, sürecin içinde yer alan bir aktöre dönüşür.

Katılımcı tasarım yaklaşımında, farklı tasarım problemleri için amacına uygun olarak seçilen birçok farklı katılım tekniği kullanılabilir. Tasarımın kullanıcılarıyla gerçekleştirilen müzakereler ve anketler, yuvarlak masa toplantıları, ortak tasarım çalışmalarının yürütüldüğü atölye çalışmaları gibi birçok yöntem, katılımcı yaklaşımda kullanılmaktadır (Involve, 2008). Diğer taraftan, tasarım kararlarında, tüm çıkar gruplarının uzlaşmaya varması beklenemeyeceğinden, katılımın hangi yöntemlerle ve nasıl olacağı konusundaki tartışmalar devam etmektedir (Arnstein, 1969; Brodie vd., 2009). Bu tartışmalar, katılımcı yaklaşımın model olarak belirlendiği tasarım stüdyolarının da “nasıl” olması gerektiği sorusunu gündeme getirmektedir. Katılımcı senaryo ile organize edilen stüdyolar da kullanıcıların, yerel yönetimlerin, STK’ların ve diğer aktörlerin rolleri ve bu aktörlerin stüdyo süreçlerine dahil olma biçimleri, tasarım eğitiminin yapısı, eğitim planı, öğrencilerin seviyesi, eko-

Şekil 1. Mimarlık eğitiminde tasarım stüdyosu süreci.

nomik şartlar, yerel yönetimlerin işleyiş biçimi gibi birçok olgudan bağımsız değildir. Bu nedenlerle eğitimde, tek ve doğru katılımcı tasarım stüdyosu modelinden bahsetmek olanaksızdır.

Katılımcı tasarım stüdyosunda belirlenen katılımcıların, tasarım probleminin seçilmesi, konunun araştırılması, tasarımın geliştirilmesi, kararların verilmesi ve sonuç ürünün ortaya konulması aşamalarının birkaçında ya da hepsinde, farklı derecelerde rol alması beklenir. Böylelikle, stüdyoda tasarım olgusunun çok paydaşlı hale gelmesi, iletişimin ve ekip çalışmasının artması, akran öğrenmesinin pekişmesi, tasarım duyarlılığının yerleşmesi ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi hedeflenir.

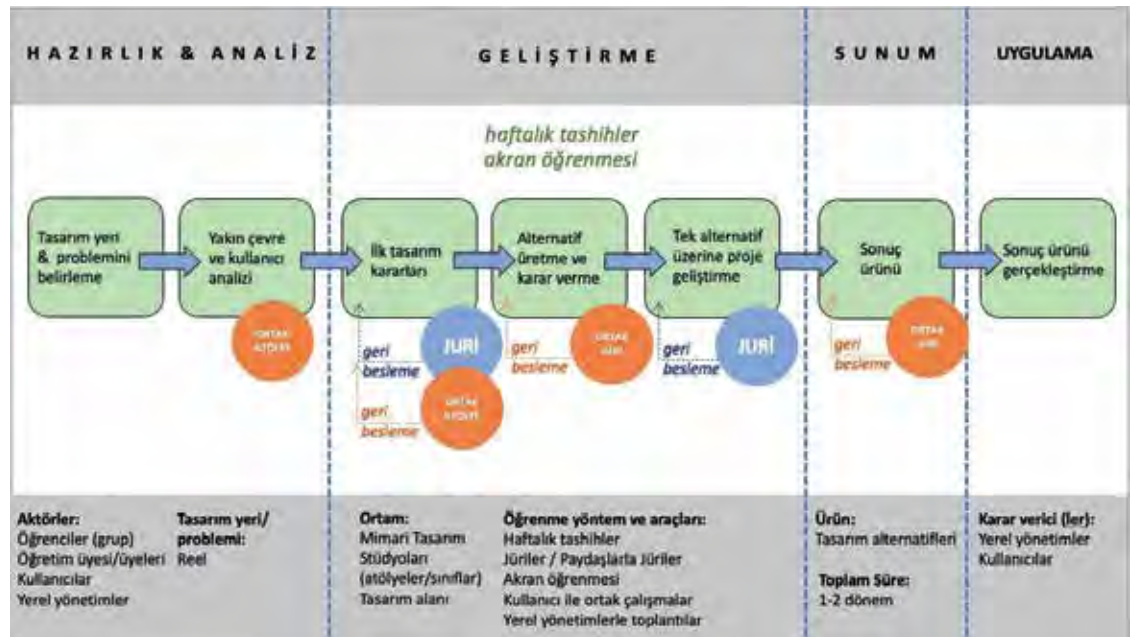
Pedagojik açıdan ise, katılımcı tasarım stüdyoları, “yaparak öğrenme” yöntemi tarafından desteklenmektedir. Böylece eğitim süresince alınan teorik bilgilerin, uygulamaya aktarılması sağlanmaktadır. Bu kavram, yansıtma ve karşılıklı etkileşim olmak üzere iki temel prensip ile açıklanmaktadır. Yansıtma prensibi, saha çalışmasında edinilen deneyimin eğitimde fikir üretimine etkisini; karşılıklı etkileşim prensibi ise, toplumun ve öğrencilerin birbirlerinden öğrendiklerini ve kazanımlarını ifade etmektedir (Schuman, 2005).

Dünyada birçok üniversitenin katılımcı tasarım yaklaşımını formel eğitim programlarının içine yerleştirdiği görülmektedir. Pratt, Harvard, MIT gibi prestijli üniversiteler de dahil olmak üzere birçok üniversitenin tasarım bölümlerinde, başta toplumun dezavantajlı kesimi olmak üzere, toplumun her kesimi için tasarım problemlerine katılımcı yöntemlerle

cevap arayan stüdyolar bulunmaktadır. Bu bağlamda, farklı üniversitelerin katılımcı tasarım projelerinden bahsedilebilir. Kuzey Karolina Üniversitesinin “Toplum Tasarımı Grubu”, “Şehir Merkezi Tasarım Stüdyosu”, “Konut Alanları Tasarım Grubu”, “Karşılabilir Konut” ve “Sürdürülebilir Toplumlar” programları; Iowa Devlet Üniversitesinin “Bridge Studio” ve “Toplumsal Tasarım Laboratuvarı”; Carnegie-Mellon Üniversitesinin “Mimarlık 2001” platformu, Auburn Üniversitesinde “Rural Studio” gibi örneklerden söz etmek mümkündür (Meron, 2013; Anderson, 2014; Schumann, 2005; Dean ve Hursley, 2002).

Bu örnekler; mimari tasarım stüdyosunda güçlü iletişim yetisi kazandırmaları, sosyal duyarlılığı geliştirmeleri, çok paydaşlı eğitim ortamı sağlamaları ve takım çalışmasını desteklemeleri bakımından önemli görülmektedir. Tüm bu avantajlarıyla değerlendirildiğinde, katılımcı tasarım yaklaşımı formel tasarım eğitimi için bir model ortaya koymaktadır. Örnek verilen stüdyoların eğitim modelleri, süreçleri bağlamında incelendiğinde, Şekil 2’deki gibi özetlenebilir.

Katılımcı tasarım yaklaşımının uygulandığı stüdyo deneyiminde, Şekil 2’de belirtildiği gibi tasarım yerinin ve probleminin belirlenmesi süreçleri, kullanıcıların ve yerel yönetimlerin katılımıyla gerçekleşmektedir. Yakın çevre ve kullanıcı analizlerinde ise öğrenciler, alanı ve kullanıcıyı tanımaya yönelik anket, mülakat veya ortak atölye gibi çalışmalarla tasarım problemini tanımlamaktadırlar. Proje geliştirme sürecinde öğrenciler, kullanıcılar ile birlikte yaptıkları çalışmalar ve yerel yönetimlerle gerçekleştirilen

Şekil 2. Formel mimarlık eğitimine entegre edilmiş katılımcı tasarım uygulamasının süreç izlenesi.

toplantılar ile tasarım kararlarını oluşturmaktadır. Öğrenciler, takım çalışmaları ile yürüttükleri süreçte, öğretim üyelerinden aldıkları haftalık tashihler ve katılımcıların dahil olduğu ara değerlendirme jürileri ile geri bildirimler almaktadır. Geliştirilen tasarımların sonuç ürünleri, yerel yönetimlere ve kullanıcılara sunulmak üzere sergilenmektedir. Gerekli koşulların sağlanması halinde ise uygun bulunan tasarım alternatif(ler)i uygulamaya geçirilmektedir. Böylece problemin belirlenmesinden, sonuç ürünün uygulanmasına kadar devam eden süreçlere birçok aktörün bilfiil dahil edildiği katılımcı stüdyo süreci tamamlanmaktadır.

Ülkemizdeki katılımcı tasarım uygulamaları-na, Düzce Umut Atölyesi, Tasarım Araştırma Katılım (TAK), Herkes için Mimarlık (HIM) gibi ulusal oluşumlar örnek verilebilir. Bu katılımcı tasarım örgütlenmelerinde mimarlık öğrencileri ve katılımcılar aktif roller alsa da ülke genelinde formel mimarlık eğitimi bağlamında katılımcı yaklaşımlara yer verilmediği görülmektedir.

Tasarımda Yenilikçi ve Girişimci Yaklaşımlar Stüdyosu

Kentsel alanlarda yaşayanlara fayda sağlayan, toplumsal olarak sürdürülebilir bir tasarım yaklaşımı için katılımcı bir model geliştirmek ve katılımcı tasarım yaklaşımlarının mimarlık eğitimine dahil edilmesine yönelik bir yöntem geliştirmek amacıyla, İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü eğitim planı içerisinde bir katılımcı tasarım stüdyosu kurgulanmıştır.

Bahçelievler Belediyesi ile yapılan görüşmeler sonucunda, çalışma alanı, Yenibosna Merkez Mahallesinde yer alan Bahçelievler Millet Bahçesi olarak seçilmiş; stüdyonun tasarım problemi, Bahçelievler Millet Bahçesinin yenilenmesi olarak belirlenmiştir. Seçilen çalışma alanının ölçek olarak hem kentsel hem mimari müdahaleleri içermesi, dolayısıyla mevcut eğitim planında yer alan Kentsel Tasarım Projesi ve Mimari Tasarım derslerinin programlarıyla uyumlu olmaması sözü edilen mevcut derslerden farklı bir dersin kurgulanmasını gerekli kılmıştır. 2019-2020 akademik yılı müfredatında yer alacak şekilde kurgulanan stüdyo; hazırlık, analiz, tasarım geliştirme, sunum ve değerlendirme aşamalarındaki iş yükleri mimarlık eğitimine yansıtıldığında, 14 haftalık ders programı içerisinde çözümlenmesinin oldukça zor olması nedeniyle, iki dönemi kapsayan ve birbirinin

devamı niteliğindeki iki seçmeli alan dersi olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda “Tasarımda Katılımcı ve Girişimci Yaklaşımlar I (TYGY-I)” ve “Tasarımda Katılımcı ve Girişimci Yaklaşımlar II (TYGY-II)” dersleri güz ve bahar yarıyılında 2 saat teori, 2 saat uygulama olmak üzere haftada toplam 4'er saat ve 6'şar AKTS olarak kurgulanmıştır. Aşağıda alan araştırmasının paylaşıldığı bölümlerde dersler ve dönemler bazındaki aktarım ve değerlendirmeler TYGY-I ve TYGY-II olarak, tüm sürece dair aktarım ve değerlendirmeler “Tasarımda Yenilikçi ve Girişimci Yaklaşımlar Stüdyosu” olarak verilmektedir.

Planlanan atölye süreci ve gerçekleşen atölye süreci birbirinden farklı gelişmiştir. Mart 2020 itibarıyla ülkemizde aktif olarak varlığını gösteren Covid-19 pandemisinin tüm stüdyo sürecini sekteye uğratmasının yanı sıra, yerel yönetimin siyasi endişeleri de sürecin beklenenden farklı gelişmesine neden olmuştur. Bu iki nedenle ilgili detaylı tartışmalar, eğitimle ilişki bağlamında değerlendirilemeyeceğinden, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Aşağıda, gerçekleşen tasarım süreci aktarılmaktadır.

TYGY Stüdyosunun ön hazırlık sürecinde, Bahçelievler Belediyesi ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler sonucunda, Yenibosna Merkez Mahallesinde yer alan Bahçelievler Millet Bahçesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Park, ailelerin özellikle yaz aylarında aktif olarak kullandıkları mangal ve piknik alanları, spor sahaları ve yürüyüş parkurlarını içermektedir. Alanda ayrıca bir sosyal tesis de bulunmaktadır.

Bu alanın seçilmesinde birkaç ana kriter söz konusu olmuştur. Bu kriterlerden ilki, parkın büyüklüğüdür. Yaklaşık 70 bin metrekarelik bir yüzölçümüne sahip olan bu alan, gerek üst ölçekli kararların gerekse mimari tasarım kararlarının geliştirilmesi açısından yeterli büyüklüğe sahip görülmüştür. İkinci kriter, parkın İstanbul Kültür Üniversitesine mesafesidir. Üniversiteye yaklaşık 3,5 km uzaklıkta yer alan park, öğrencilerin kendi olanakları dahilinde alana ulaşmasına ve alanda çalışmasına imkân vermektedir. Bir diğer kriter ise Bahçelievler Belediyesinin bu alanı yeniden tasarlama konusundaki niyeti olmuştur. Alan seçiminin ardından Bahçelievler Belediyesi ve İstanbul Kültür Üniversitesi arasında bir protokol imzalanmış ve böylece Belediye hukuken de çalışmanın paydaşı haline gelmiştir.

2019-2020 akademik yılı henüz başlamadan hazırlanan bilgilendirici posterler yardımıyla yeni açılan TYGY-I ve TYGY-II dersleri öğren-

cilere duyurulmuş, başvurular alınmaya başlanmıştır. TYGY-I dersini 6 grup (toplam 21 öğrenci) seçmiştir.

2019-2020 akademik yılı güz döneminde TYGY-I dersi kapsamında gerçekleştirilen ilk haftada, öğrenciler, dersin amacı, süreci, kullanılacak yöntemler ve çalışma alanı ile ilgili bilgilendirilmiştir. Bu derste, dersin yürütücüleri tarafından mimarlıkta katılımcı uygulamalar konusunda bir sunum gerçekleştirmiş ve Batı ülkelerindeki kentsel projelerde toplum katılımı kavramının gelişimi, katılımcı yaklaşımların bu ülkelerde nasıl uygulandığı, uygulanan iyi örnekler aracılığıyla bu yaklaşımın olumlu katkıları öğrencilere aktarılmıştır. İncelenen uluslararası örnekler, Türkiye’de, özellikle İstanbul’da ortaya çıkmakta olan yakın dönemli örneklerle karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda uluslararası deneyimlerden çıkarılan ve İstanbul’da yeni modellerin geliştirilmesinde önem taşıyan dersler ve ilkeler öğrenciler ile tartışılmış, stüdyo sürecinde ortaya çıkabilecek sorunlar ve fırsatlar ortaya konulmuştur. Bu ilk ders sonucunda alana ilgili temel dokümanlar ve alanda katılımcılarla gerçekleştirilecek anketler öğrencilerle paylaşılmıştır.

Bahçelievler Millet Bahçesinin bir haftalık ortalama kullanıcı sayısı, anket çalışması evreni olarak kabul edilmiştir. Bu sayı, Belediyenin Park ve Bahçeler Müdürlüğü görevlisi ile yapılan görüşme sonucunda yaklaşık 10.000 olarak belirlenmiştir. %95 güven seviyesi ve %4,99 hata payı kabul edilerek örneklem sayısı 370 olarak tespit edilmiştir. Rastlantısal yöntemle gerçekleştirilen anket çalışmasında, katılımcılara, Bahçelievler Millet Bahçesinin mevcut kullanımından duydukları memnuniyete, parkın olumlu ve olumsuz özelliklerine ilişkin düşüncelerine ve alanın düzenlenmesine ilişkin öne-

rilerine dair sorular yöneltilmiştir. Katılım sürecinin değerlendirilmesi aşamasında, anket çalışması sonucunda ortaya koyulan düşünce, öneri ve eleştirilerin dökümü yapılmıştır. Tasarım senaryolarının kurgulanması aşamasında çalışma alanının mevcut durumunun iyi tanımlanmış olması gerektiğinden, kullanıcılara ilişkin demografik yapı, sosyoekonomik durum ve alana ilişkin eğitim, yeşil alan/ağaç, ulaşım, mevcut yapı analizleri yapılmıştır. Bu süreç sonucunda alana ilişkin analizler ile katılım süreci çıktıları birlikte değerlendirilerek tablo, grafik, haritalama vb. araçlar yardımıyla görselleştirilmiş ve katılımcılardan edinilen çok sayıda görüş ve önerilerden bazı eğilimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Stüdyonun ilk aşaması olan “Hazırlık ve Analiz” süreci, öğrenci gruplarının, dersin yürütücülerine anket ve analiz çalışma sonuçlarının grafik ve tablolarla sunumu ile tamamlanmıştır. Alanda katılımcılara yönelik gerçekleştirilmesi planlanan sunum ise belediyenin, parkla ilgili olumsuz görüşleri görünür kılacağına dair siyasi endişesi nedeniyle gerçekleştirilememiştir.

Kullanıcılarla yapılan anket çalışması ve yüz yüze görüşmeler sonucunda, genel yerleşim kararlarının (piknik alanı, spor alanı, mangallar, umumi tuvalet, mescit, sosyal tesis vb. yerleri), park içi yönlendirmelerin (yollar, tabelalar vb.), park içi aydınlatmaların ve tuvalet kapasitesinin yetersiz olduğu sonucu çıkmıştır. Kullanıcılar, alanda yapılması planlanan çalışmalar için görüşlerinin alınması konusunda ise memnuniyetlerini bildirmiştir (Şekil 3).

“Geliştirme” aşamasında, vaziyet planı üzerinde çalışma alanına ilişkin tasarım alternatifleri geliştirilmeye başlanmıştır. Tasarım çalışmalarındaki temel kararlar, katılımcı yaklaşımla elde edilen bilgiler doğrultusunda, sosyal tesisin

Şekil 3. Alanda kullanıcılarla gerçekleştiren anket çalışması.

yerinin korunması ve iyileştirilmesi, tuvalet ve mescidin kapasitesinin artırılması, mangal alanlarının ve bu alanlarla ilişkili oturma birimlerinin artırılması, çocuk parklarının iyileştirilmesi ve düzenlenecek oturma birimleri ile ilişkili olarak yeniden kurgulanması, spor alanlarının ve yürüyüş parkının iyileştirilmesi, aydınlatmanın sağlanması olarak alınmıştır.

Bu aşamada geliştirilen vaziyet planı alternatifleri, İstanbul Kültür Üniversitesinde gerçekleştirilen sunum ile Bahçelievler Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürü ile paylaşılmıştır. Jüri sonucunda öğrenciler, aldıkları kritikler doğrultusunda vaziyet planı üzerinde çalışmaya devam etmiştir. “Geliştirme” aşamasında planlanan kullanıcılarla birlikte tasarım alternatiflerinin geliştirilmesi ve “Sunum” ve “Değerlendirme” aşamaları belediyenin, kullanıcılardan gelebilecek önerileri gerçekleştirme aşamasında maddi sorunlar yaşanabileceği kaygısı nedeniyle gerçekleştirilememiştir. *Şekil 4*'te öğrencilerin geliştirdiği vaziyet planları yer almaktadır.

Takip eden 2019-2020 akademik yılı bahar döneminde açılan TYGY-II dersine, TYGY-I

dersini seçen öğrencilerden 5'i (gruplardan 2'si) seçmeli proje dersinin iş yüklerini artırdığı gerekçesiyle devam etmemiştir. Böylece TYGY-II dersi 4 grupta devam etmiştir. Ders, TYGY-I dersinin sonuçları üzerinden bir değerlendirme ile başlatılmıştır. Stüdyonun ikinci döneminde, öğrenciler TYGY-I dersi kapsamında geliştirilen vaziyet planı üzerinden plan alternatifleri geliştirmiştir. Bu süreçte pandemi nedeniyle ortaya çıkan kısıtlamalar, çalışma alanında kullanıcılarla yapılması öngörülen atölye çalışmasının gerçekleştirilmesine engel olmuştur. “Geliştirme” aşaması, ders yürütücülerine plan alternatiflerinin sunulması ve geri bildirimlerin alınması yöntemi ile ilerlemiştir. “Sunum” aşamasının bir parçası olarak öngörülen, plan alternatiflerinin seçilmek üzere sergilenmesi, sunulması ve sergi sırasında kullanıcılar tarafından oylama yapılarak seçilmesi adımları ders yürütücüleri tarafından pandemi süreci bittiğinde gerçekleştirilmek üzere ertelenmiştir. Öte yandan, devam eden grup çalışması ile hedeflenen ekran öğrenmesinin sürekliliğinin sağlandığı görülmüştür (*Şekil 5*).

Şekil 4. Grup 1, Grup 2 ve Grup 3 tarafından üretilen vaziyet planları.

TYGY-I ve TYGY-II ders süreçleri boyunca, öğrencilerden bireysel günlük tutmaları ve bu derslerle ilgili olumlu ve olumsuz görüşlerini yazmaları istenmiştir. Yürütücüler tarafından her hafta düzenli olarak kontrol edilen bu günlükler, katılımcı tasarım stüdyosunun eğitimdeki yansımaları değerlendirebilmek açısından çok önemli bir araç olmuştur. Bu günlükler, ilk dönem ders katılımcısı 21 öğrenci, ikinci dönem 16 öğrenci tarafından düzenli olarak doldurulmuştur.

Çalışmanın sonunda ise dersin yürütücülerinin öğrencilerle gerçekleştirdikleri mülakatta, yöneltilen açık uçlu sorular yardımıyla öğrencilerin, mimarlık eğitimindeki mimari tasarım derslerinde yaşadıkları süreç ve deneyimle, gerçekleştirilen katılımcı çalışmaya dair süreç ve deneyimlerini bazı başlıklar özelinde karşılaştırmaları beklenmiştir.

Tasarımda Yenilikçi ve Girişimci Yaklaşımlar Stüdyosu, günlükler ve gerçekleştirilen mülakat aracılığıyla, anket aşaması, tasarım süreci, tasarım bilgisi, sonuç ve teslim süreci, yürütücü-öğrenci ilişkisi, grup çalışması ve diğer paydaşlarla (alan kullanıcıları ve belediye temsilcisi ve çalışanları vb. aktörler) ilişkiler başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın başında gerçekleştirilen anket aşaması ile ilgili olarak; bir grup öğrenci, sürecin uzun ve yorucu olduğunu, anketlere başladıkları ilk günlerde kullanıcılarla iletişim problemleri yaşadıklarını belirtmiştir. Öğrenciler, kullanıcıların parkın yıkılacağı, kamu kullanımına kapatılacağı düşüncesiyle eleştirel yaklaşımdan çekindiklerini gözlemlemiştir. Bu aşamada öğrenciler, kendilerini tanıtan ve çalışma alanı hakkında kısa bilgiler veren broşürler hazırlamış, bu broşürler aracılığıyla, alana daha sonraki ziyaretlerinde, kullanıcılarla daha sağlıklı bir iletişim kurmuştur. Bir diğer grup öğrenci ise, ilk defa bir tasarım sürecinde kulla-

nıcılarla birebir görüşerek yol aldıklarını, farklı kullanıcı profillerinden birçok görüşe ulaştıklarını belirtmiştir. Bu öğrenciler, kullanıcıların görüşleri, istekleri, eleştirileri doğrultusunda tasarıma yön vermenin mimari tasarım derslerinden farklı bir deneyim sunduğunu belirtmiştir.

Tasarım süreci ile ilgili olarak; bir grup öğrenci, çalışma alanının büyük olması nedeniyle, alana bütüncül olarak yaklaşmanın ve tasarlanmanın zor olduğunu söylemiştir. Bir diğer grup öğrenci, mimari tasarım derslerinden farklı olarak, malzeme seçimi ve maliyeti gibi konulara, daha önce hiç yaklaşmadıkları kadar gerçekçi yaklaşarak yeni bir deneyim kazandıklarını belirtmiştir. Bir grup öğrenci ise, tasarım sürecinin başında anket yaptıkları kullanıcılarla sürekli iletişim halinde olup fikirlerini sunacaklarını ve tasarımlarını kullanıcılarla beraber geliştireceklerini düşündüklerini, bu kapsamda süreç içerisinde kullanıcılarla gerçekleştirilen çalışmaların yetersiz kaldığını belirtmiştir.

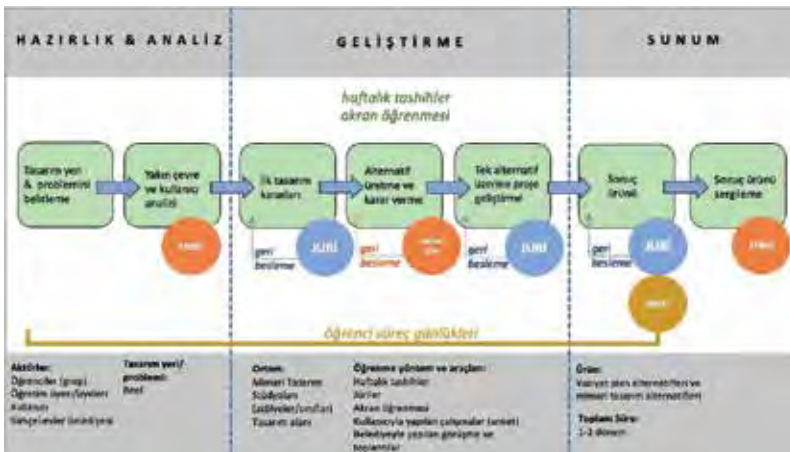
Tasarım bilgisi açısından öğrenciler, daha iyi analiz yapmak ve farklı ölçeklerde yaklaşım gerektiren büyük bir alanda, bütüncül bir tasarım gerçekleştirmek konularında bilgi edindiklerini aktarmışlardır.

Sonuç ve teslim süreci ile ilgili olarak öğrenciler, mimari tasarım derslerinde yaşadıkları yoğunluğu yaşadıklarını söylemiş, bazı öğrenciler, bu sürecin, çalışma alanında sunum yaparak, kullanıcıların katılımına daha fazla olanak verilmesini beklediklerini belirtmiştir.

Yürütücü-öğrenci ilişkisi açısından ise öğrenciler, yürütücülerle sürekli diyalog halinde olmanın daha sağlıklı bir biçimde ilerlemelerini sağladığını belirtmiştir. Öğrenciler, bazı haftalarda sadece kendi yürütücülerini ile iletişimde olmalarının sorunlarını ve sorularını daha hızlı aktarmalarını ve hızlı bir şekilde çözüm bulmalarını sağlarken, öte yandan bu durumun diğer öğrencilerden kopuk olduklarını hissettirdiğini belirtmiştir.

Grup çalışması ile ilgili olarak bazı öğrenciler, grup olarak çalışmanın, sorumluluk duygularını, farklı fikirlere olan hoşgörüyü, iletişim ve organizasyon becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Bir grup öğrenci, çalışma alanının büyüklüğü nedeniyle grup olarak çalışmanın büyük katkı sağladığını belirtirken, bir diğer grup öğrenci ise oluşturulan grupların kalabalık olması nedeniyle çokça fikir ayrılığı yaşadıklarını, bu durumun tasarım sürecini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Genel olarak öğrencilerin

Şekil 5. TYGY stüdyosunda öğrencilerin tasarım geliştirme süreci.

tümü, grup çalışması konusunda deneyim elde ettikleri konusunda hemfikir olmuştur.

Öğrenciler, belediye temsilcisi ile yapılan görüşme sonucunda, tasarımda maliyet hesaplarının öneminin ve bu hesapların, tasarımları yönlendiren önemli bir etken olduğunun farkına vardıklarını aktarmıştır. Ayrıca belediye ve kullanıcılar ile tasarım sürecinde yeterli iletişim kurulamadığını belirtmişlerdir.

Gerçekleştirilen mülakatın son bölümünde öğrencilerin sürecin bütünüyle ilgili olumlu/olumsuz görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Bu bölümde öğrenciler, geleneksel mimarlık eğitiminin onlara sunduğu derslerin dışına çıkarak farklı bir deneyim kazandıklarını, uzun süreli bir projede bulunmaktan mutluluk duyduklarını, bu süreçte hem grup çalışmasının hem de uzun süreli bir çalışmanın nasıl ilerlediğini öğrendiklerini, grup çalışması ve iş dağılımı konusunda mesleki hayatlarında kullanabilecekleri bir deneyim kazandıklarını, fikir ayrılıkları olsa da ortak paydada buluşabilmeyi ve kullanıcılar ile işbirliği içinde tasarım fikirlerini geliştirmeyi öğrendiklerini ifade etmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada, katılımcı tasarım yaklaşımlarının mimarlık eğitimine dahil edilmesine yönelik bir yöntem geliştirmek amacıyla, İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Bölümü eğitim planı içerisinde katılımcı bir tasarım stüdyosu kurgulanmıştır. Kurgulanan stüdyoda süreç, katılımcıların belirlenmesi, katılım tekniklerinin tanımlanması, alan çalışması, katılım tekniklerinin stüdyoda uygulanması, projelerin oluşturulması ve katılım sürecinin çıktılarının değerlendirilmesi aşamalarından oluşmuştur. Stüdyoda ders yürütücüleri, öğrenci grupları, ilçe belediyesi ve yerel kullanıcılar aktör olarak yer almıştır. Bu aktörlerin karar süreçlerine farklı aşamalarda ve yoğunluklarda dahil edilmesiyle tasarım stüdyosunda iletişimin artması, eleştirel düşüncenin geliştirilmesi ve ekip çalışmasının teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca tasarım stüdyosu öğrenci gruplarıyla yürütülerek akran öğrenmesinin sürekliliği amaçlanmıştır.

Katılımcı tasarım stüdyosunda öğrenciler, kullanıcılarla yüz yüze görüşerek ve anket çalışmaları gerçekleştirerek tasarımlarını yönlendirecek bilgileri edinmişlerdir. Kullanıcılardan gelen öneri ve eleştiriler, projeleri şekillendirmiş, böylece öğrencilerin mimar adayları olarak, toplumsal duyarlılıklarının gelişmesine katkı ver-

miştir. Ayrıca öğrenciler, belediyenin maliyete yönelik endişelerini dikkate alarak, maliyet unsurunun tasarımdaki yönlendirici etkisini ilk defa deneyimlemiştir. Reel düzlemde çalışmanın yaratıcılığı tetiklediği ve öğrencileri motive ettiği görülmüştür.

Katılımcı tasarım stüdyosu deneyiminin akademik personel açısından en önemli sonuçları, alanda katılımcı çalışma yapmak için gerekli olan bütçenin bulunmadığı ve üniversitelerde mevcut olan BAP bütçelerinin bu tip projeler için içerik olarak uygun olmadığına anlaşılmıştır. Ayrıca, ders yürütücülerinin ve öğrencilerin sıklıkla alanda çalışması gerektiği halde, akademik personelin ders saatlerinin ve idari iş yükünün fazla oluşu, ortak çalışma saatlerinin bulunamaması gibi sebeplerle alan çalışmaları, kısmen ders saatlerinde, kısmen hafta sonları gerçekleşmiştir.

Katılımcı tasarım stüdyo sürecinin kurgulandığı biçimde gerçekleşmemesinin en önemli iki sebebi, yerel yönetimin beklenen katılımcı rolü üstlenmeyişi ve Mart 2020 itibarıyla pandemi sürecinin eğitimi sektöre uğratmasıdır. Öncelikle, çalışmanın hazırlık safhasında paydaş belediye bulma konusunda zorlanılmış; bu zorluğa yerel yönetimlerin siyasi endişeleri, konuya ilgisizlikleri ve finansal kaygıları neden olmuştur. Stüdyo kurgulandıktan ve belediye ile işbirliği sağlandıktan sonra ise, katılımcılara yönelik gerçekleştirilmesi planlanan sunum, belediyenin, parkla ilgili olumsuz görüşleri görünür kılacağına dair siyasi endişesiyle gerçekleştirilememiştir. Süreç için hedeflenen sürekli bilgilendirme, interaktif sergi, kullanıcılarla atölye çalışmaları gibi katılımcı yöntemler, belediyenin, kullanıcılardan gelebilecek önerileri dikkate alma ve gerçekleştirme konusundaki endişeleri nedeniyle uygulanamamıştır. Hedeflenen vaziyet planı alternatiflerinin alanda yapılacak sergide halka sunulması ve oylanması yöntemi, yine belediyenin kendi tasarım sürecini başlatmış olması nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Belediye, yapılan protokol gereğince hukuken çalışmanın paydaşı olsa da belirtilen adımların gerçekleşebilmesi yönünde yapıcı ve tutarlı bir yaklaşım sergilememiş, dolayısıyla “katılım” bu çalışmada bir slogan olmanın ötesine geçememiştir. Stüdyo sürecinde ise pandemi nedeniyle gerçekleşen kısıtlamalar, çalışma alanında kullanıcılarla yapılması planlanan atölye çalışmasının gerçekleştirilmesine engel olmuştur. Sunum aşamasının bir parçası

olarak öngörülen; plan alternatiflerinin seçilmek üzere sergilenmesi, sunulması ve kullanıcılar tarafından oylama yapılarak seçilmesi adımları, stüdyo yürütücüleri tarafından pandemi süreci bitiminde gerçekleştirmek üzere ertelenmiştir. Bu sebeplerle öğrenciler, beklenen düzeyde katılımcı bir stüdyo deneyimleyememiştir.

Sonuç olarak, yukarıda aktarılan katılımcı tasarım stüdyosu deneyimi ve değerlendirmeler bağlamında, eğitim planlarının katılımcı çalışmalara imkân verecek şekilde planlanması ya da mimari tasarım stüdyolarından birinin katılımcı tasarım stüdyosuna dönüştürülmesinin mimarlık eğitimi için yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca katılımcı süreci gerçekleştirebilmek için beklenen paydaş rolünü üstlenecek yerel yönetimin seçilmesi, çalışmanın başarısı için kritik önem taşımaktadır. Gerçekleşen stüdyo deneyiminden yola çıkılarak, öğrencilerin minimum iki kişilik gruplar halinde çalışması, gerekli bütçenin fakülte tarafından ayrılması ve eğitim planının bu çalışmalara imkân verecek şekilde düzenlenmesi önerilmektedir. ■

Participatory Approach in Formal Architectural Design Education

Design studios, which form the backbone of architectural education, provide environments where students learn through experience, collective work is carried out, design questions are discussed. On the other hand, in contemporary architectural education, alternatives are developed in order to prevent the didactic and hierarchical organization of design studios. As one of these alternatives, the participatory design approach offers an alternative model for studio organization by changing the hierarchical order of the architectural design studio with the idea of carrying participation practices to design studios. Many design schools in the world when transferring this approach to the design studio, in the formal architectural education in Turkey is not an adequate level of practice with this approach; it appears that the debate is not strong enough. The starting point of this study is to open up this potential field in architectural education to discussion through an experience. In this study, participatory design approach is tested via a two-term alternative studio. This alternative studio process is evaluated in terms of the experiences and opinions of the students and positive and negative outcomes of the process.

Şeyda Şen, Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Ayşenur Hilal İavarone, Arş. Gör., İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Yasemin Erkan Yazıcı, Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Zeynep Ayşe Gökşin, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Evrin Töre, Prof. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Berkay Oskay, Arş. Gör., İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Ufuk Küçükyazıcı, Arş. Gör., İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Teşekkür

2019-2020 Güz-Bahar döneminde TYGY Stüdyosu'na katılan İstanbul Kültür Üniversitesi öğrencilerine çalışmaları ve katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Anderson, N. M. (2014) "Public interest design: expanding architecture and design through process and impact", *Public: A Journal of Imagining America*, 2(2).
- Arnstein, S. R. (1969) "A Ladder of Citizen Participation", *Journal of the American Institute of Planners*, 35, 216-224.
- Brodie, E. vd. (2009) *Katılımı Anlamak: Bir Literatür Taraması*, Çev.: A.T. Esen, İngiltere Ankara Büyükelçiliği, DPT, TEPAV.
- Cuff, D. (1991) *Architecture: The Story of Practice*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Dean, A. O., Hursley, T. (2002) *Rural Studio: Samuel Mockbee and an Architecture of Decency*, Princeton Architectural Press, New York.
- Foque, R. (2009) "Mimarlık Eğitiminde Yetkinliklere Dayalı Müfredat Programı Tasarımı için Bir Strateji", Çev.: N. Çağlar, *Dosya 15: Mimari Tasarım Eğitimi*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s.11-14.
- Involve (2008) *Müzakereci Halk Katılımı: Dokuz İlke*, National Consumer Council, <http://www.involve.org.uk/wp-content/uploads/2011/06/Turkish-Translation-muzakereci-halk-katilimi.pdf>
- Kararmaz, Ö., Ciravoğlu, A. (2017) "Integration of the Experience-Based Approaches with the Early Phase Architectural Design Studios", *Megaron*, 12(3).
- Meron, G. (2013) "Community Engaged Design Education: Final Report from the 2012 Fellowship for Social and Institutional Change at Cornell University".
- Robertson, T., Simonsen, J. (2012) "Challenges and Opportunities in Contemporary Participatory Design", *Design Issues*, 28(3):3-9.
- Salama, A. (1995) *New Trends in Architectural Education: Designing the Design Studio*, Raleigh, N.C.: Tailored Text.
- Schuman, A. W. (2005) "Introduction: The Pedagogy of Engagement", *From the studio to the streets: Service-learning in planning and architecture*, Ed.: M. C. Hardin, American Association for Higher Education, Washington, DC, s.1-15.
- Süner, S., Kaygan, H. (2014) "Tasarım Aktivizmi Olarak Katılımcı Tasarım ve Tasarımcının Katılım Deneyimi: ODTÜ Asistan Dayanışması Örneği", *UTAK 2014 Bildiri Kitabı: Eğitim, Araştırma, Meslek ve Sosyal Sorumluluk*, 10-12 Eylül 2014, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- Şahin, A. (2013) *Mimarlık Eğitiminde Bir Stüdyo Yöntemi: Tasarla-Yap Stüdyosu*, Yüksek Lisans Tezi, s.34, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.